

כ"י רנס"ה לכבודות ל"א: (בְּקוֹבִין כ"י אַנְגִּילִיקָא דף צ"ה.) ס"י ג"כ דובב אצל ענבים בזה"ל: ככוסר של ענבים כשמתחילין לבסוס כיון שנוגע בו דובב השמרים שש"ע ק"ל עכ"ל). —

דָּבָב (= דְּבֹב בל"ס דָּבָב, דְּבָבָא ובל"ע זָבָב ס"י זכוב Fliege) ישרוק ה' לזכוב "ישעיה ו' י"ח תרג' יכל"י ה' לעם קיסרי משריית גיבריא דסניאין קְדוּבָאָא¹).

דָּבָב (מ"ס במקום דבב ע"ש) היו כל ישראל מוכרי דבב (ספ"ס מ"ס), ס"א דבב בריש"י² והוא העיקר. ס"י בע' ריש"י³).

* דָּבָב (שם הגהר ששמו Diabas) מוכ' י"ח, דבב נהרא. בע' איתן הואלתי להוכיח כי כן נקרא נהר אחד באשור, והדלית שרשית היא. ועתה מצאתי ראיה חזקה מנ"י כ"י (הובא בדיס סוכה צד כ"י) שא"י שם דפוס נהרא וכו' ביבסר מ"ז: וי"ו ולדעתי צ"ל דפוס נהרא והוא Diabas הנ"ל.

* דָּבָב (שם עיר) ביר' דמאי פ"ב דכ"ב ר'עיר נמנה בין עירות שהן מותרות בתחום: חטם ודבב חרבתיה ובתוספת' שביעית פ"ד הגי' בכ"י טב רגב חורבתא ועוד גירסאות משונות דבב דגב עיי' תוספ' הוצאת צוק"ט ח"א צד ס"ו, ותכונת מקום זה נעלמה מעיני.

דָּבָא (ס"י זכב im Ueberfluss sein, zufließen sein, ועיי' דב והמלות הערביות) ובויק"ר כראש אס בחוקתי (פליח) וכימ"ד דבאך (דברי' ל"ג, כ"ה) שיהו כל הארץ דובאות כסף ומביאות לא"י. (א"ב ס"י דבות וזבות). * [אח"י וכן פירש"י לדברי' שם: דבאך שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב לא"י שתהא מכורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות היטנה וממשיכות לה כספם וזהבם אישקורג'ם (zufließen lassen, écoulent) והמקור לדרוש זה הוא ספרי עקב פ"סקא מ"ב ודובא בילק' ברכה ר' רמז תתקס"ג ואספת דגנך תירושך ויצהרך שתהא א"י סלאה דגן ותירוש ויצהר וכל הארצות דובאות לסלאות אותה כסף וזהב וכו' ואומר וכימ"ד דבאך מניד שיהו כל הארצות דובאות כסף וזהב לא"י ועיי' שם ס"י מאיר עין ג"י כ"י וס"י ר"ה דבאות וזבות. ועוד דובא הדרש בספרי הברכה ס' שג"ה. ועל העתקת דבאך הרחבתי דבורי בספרי על העתקה פורסית לריב"י מאווס צד שפ"ז והלאה ע"ש] —

* דּוּבָא, דוב (ס"י בל"ס דָּבָא ובל"ע זָבָב = דב Baar) ב"ס ס"ה סע"ב אידמי ליה כדובא

דנורא. סנהד' צ"ח: נכנס לעיר פגע בו גבאי דוסה כמי שפגעו דוב. ביר' ר"ס פ"ז אי את גבור אי את יאי הא דובא קמך קום קפחניה. והנמשל הוא יוסף ואשתו של סומסר ועיי' במ"ר ס"ג מתגרת בו הדוב. ירו' ס"א ס"א דמ"ה. הא דובא מתגריא לך. והקבוצ' דובים (ספ"ס מ"ס), דובין (ע"ז מ"ה) ודובי (הע"ז כ"ה). ודע כי בילק' עמ"ס ר' רמז תקמ"ה הובא בשם מד' שו"ט ופגעו הדוב זה מד'. אבל בהיות שנמשל מד' לזאב עיי' דב צ"ל בילק' ופגעו הדוב זה פ"רס או י"ל שדרש הדב (בעמ"ס ה"י י"ט) כחמר וי"ו כמו שהוא בפסוק והיינו בל"ס וע' ס"י זאב ועיי' דב וט"כ לביר' ר"ס צ"ט. וכן מצינו מפורש בסג"ל: י"א: ע"ז ב': קדוש' ע"ב. ואור חיה אחרי תנינה דמי לדוב (דניאל ד' ח') ותני רב יוסף אלו פרס"ס שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב ומגדלין שיער כדוב ואין להם מנוחה כדוב. ובקדוש' שם: ר' אמי כי הוה חזי פרסא דרכיב אמר היינו דובא גיירא ס"י שהוא נע ונד שאין לו מנוחה. וכן נאמר ביום' ע"ה. דוביאל איסרא דפרסי ובע' איסרא הוכחתי שצ"ל איסרא ס"י סלאך הפרס"ס נקרא דוביאל וזה מפני שנמשלו הפרס"ס לדוב. ונזרת ל"ב בל"ע נבנה מתנורא דבב (ל"ב) ס"י גדול שיער וזה מ"ש רב יוסף מגדלין שיער כדוב וטמא שמדמה הפרס"ס לדובין זכינו להבין מאמר סתום ביר' סוף חלה (ס"ד ר"ס סע"א והובא בריש ריש מעשרות) א"ר יוחנן רבותינו בגולה היו מפרשישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובסלו אותן ומאן אינון הרובין תרגמוניא. רב זעירא ר' יהודה בשם שמואל זכר. והנה התוספ' בע"ז נ"ש: בריה בצר הכיאו סיגנן הלשון כזה: רבותינו שכחול היו מפרשישין וכו' עד שבאו הרובים ובסלו ומאן גיגהו רובים א"ר זעירא תרגמוניא ולא נודע פירוש עכ"ל. וגם כיום פ"ג כתב על דברי היר' ולא ס"י מהו ע"כ. ובתוספות חול"י ז'. ד"ה והתיר ובתוס' ר"ה י"ב. ד"ה תנא דובא ג"כ היר' הוה בלי פירוש ושם ושם הגי' רובים. וכה"ג ביוחסין השלם צד קפ"ה. וכתב אחרי שהביא ס"י הראש' בע"ז ס' ר' ישמעאל וס"ס בזה"ל: ואני אומר כי אולי הם בני ר' חייא שנזכרו בתלמוד רובים פ"ק דחול"י עכ"ל וכונתו על חול"י כ' רע"א יקבלו הרובין את תשובתן ופירש"י הגערים בני ר' חייא עכ"ל וא"כ סותר רש"י רובין מלש' ארמי שענינו נערים. תרג' בחורים (רות ג' י') רובין ועיי' עוד התרג' איכ"ז ה"י י"ג. י"ד. אבל הס"י הוה קשה להלכסו ביר' הנ"ל אשר בו מפורש הרובין: תרגמוניא. או

¹ בית לנבון בדפוס ורמאס. ² ועוד עיי' דבב. ³ בית בניי וי' וברפ"ה. אך שם חסר ס"א ונבלל בע' דב. ⁴ ר"ל ע' דבב.

למצרי צנרוס (עיי' מאננערט כרך ה' ח"ב שט"ו והלאה). ומעתה י"ל ג"כ שנהר גיזא הוא נהר גוזן (דיה א' ה' כ"ט) שמבעונו בצפוניו של הר צנרוס. ונקרא הנהר הזה עוד Osen (עיי' ריטמער ח"ה, תקצ"ז, תרמ"ו) ויתכן להיות איתן ונהר Osen שוים. והבחר יבחר. ובג' שלנו דבב נהרה א"י ג"כ בע' צחן ב' ע"ש. ובכ"ט ל"סוכ' ולע"ז א"י דב נהר א' וש"ס עיין ד"ס ל"סוכ' כ"ו. הערה ל'.

* אֶתְנוֹנָא, אֶתְנוֹנִים (בל"ס אתנינוס בלי' Ἀθηνᾶ Athen, Hauptstadt Griechenlands) איכ"ר פ' רכתי ארבעה מירושלים אתו לאתניא. ושם חד מירושלים אזל נבי תגרא באתניס, ושם חד מאתניס (ח' פעמים). בככור' ח': סבי דבי אתניא. ושם פיתחא דבי אתניא וצ"ל אתניא והיא היתה כידוע עיר ואם בְּאַתְנִיקָא יון ששם ישבו כסאות למשפט החכמות ושאר למודים והיו יושביה פקחים וערומים בעניני העולם ודרך ארץ. ויפה העיר הג' שיר' בע"ט צד רנ"ג כי בימי בעלי המדרש ירדו כבר היונים ממעלתם כפילוסופים ומדעים ונשאר בידים רק מליצות מחודדות בשיחות בני אדם.

* אֶתְנִיקָא עיי'ע אסתנים בסוף הע'.

אֶתְנָן (בל"ס Buhlerlohn) בתמורה בפ' כל האסורין (פ"ו מ"ב) אי זה אתנן האומר ליונה הילך זה בשכרך אפ"י מאה כולן אסורין [כ"ה בד"ס אבל בשדפ"ע אפ"י מאה פעמים, ובמשנה א"י הולך מלה זה ובמשנ' שבמשניות הא לך]. אי זה מחיר כלב האומר לחבירו הילך מלה זה תחת כלב וכי. [שם מ"ג ד"ל. ובמשנ' שבש"ס א"י הולך מלה זה תחת כלבי ומונה תחת כלב זה וכו' במשנה שבמשניות — ועיי' ע' צף י"].

אוֹתוֹנִיָּת (Leinwandkleid=ὀθονίη(στολή) יר' דסנהד' פ' כ"ג (פ"ב הל"ד כ"ג) נפק לגביה לבוש אוֹתוֹנִיָּת פ' בל"י בגד פשתים). [אח"י"ה הצעת המאמר כ"ה ר' חנינא סליק נבי ר' יודן נשייא נפק לגביה לבוש אוֹתוֹנִיָּת א"ל חזור ולבוש לגין דידך משום מלך ביפיו תחזינה עיניך, ר' יוחנן סלק גביה ר' יודן נשייא נפק לגביה בחלוקא דכיתנא א"ל חזור ולבוש חלוקך דעמרא משום וכי. ושני המאמרים לענין אחד כיוונו ומלת אוֹתוֹנִיָּת מקבילה למלת כיתנא ומלת לגין מקבילה למלות: חלוק דעמרא של מאמר שני. ודע שמלת אוֹתוֹנִיָּת כפ"י ר"ב בגד פשתים והוא כיתנא Leibrock, χιτών ולבושין אותו על הגוף קרוב וסמוך לבשר. ומעיל שלובשין מעל לכתונת נקרא בל"י רומי' כלניא = χλαῖνα

* אֶתְמוֹל, אֶתְמֹל (תמול gestern) עירו' מ"ו. מאיתמל, ירו' ביצ' פ"ב דס"א: מן איתמל, ושם מאתמול, ל"ס הוא.

* אֶתְמֹר עיי' ביד מלאכי ס' ה'.

אֶתָּן = אֶתָּן (מל"ע) 1 fest, stark 2 fort- واتن (dauern) ירח האתנים ירח שנולדו בו איתני עולם [בר"ה א"י עוד בחג ירח וכי אבל כ"י ב' ואח"ת ל"י עיי' ד"ס שם ששכח לרמו על רבינו שגם לפנינו ל"י הגי'] בפ"ק דר"ה בגמ' ולגטיעה. פי' איתני עולם [כ"ה בכ"י וזו ולד אבל בדפ"ע ל"י ומקורו הוא בר"ה י"א. ועיי' מנהג' ס' רצ"א] הם היתודות. שמעו הרים את ריב ה' (מיכ' י' ב') הרים מל' הורים [הם] האבות, והאיתנים מוסדי ארץ (שם) כל' הם היתודות. [אח"י"ה וכן משמע מדרוש של גמ' שם וכ"ה בילק' שה"ש ב' פ' מדלג בשם המכילי על ההרים בזכות אבות, וכן פירש' איתנים הם הרים ואשכחן דנקראו אבות הרים שגא' מדלג על ההרים וכי. וכן תרג' לגי' רד"ק שמעו הרים שמעו אבותא, ומה תבין מעם של תרג' ירח האתנים (מל"ע א"י ח' ב') ירחא דעתיקא. — וכנ"ה ר"ה שם איתן לישנא דתקיפי הוא. סומ' מ"ו. מנין לאיתן שהוא קשה וכי. בב"ר פצ"ח דרש בני אתונו (בראש' מ"ט, י"א) בנים אֶתְנִים ראויים לעמוד ממנו]. וכר"ג דבא סימן (נה מ"ה) קדם צד שמאל לצד ימין וחזר לאיתנו. [כלום' שב למעמדו הראשון וכ"ה סומ' ל"ו: שבה קשתו לאיתנו ועיי' עוד ע' הבא אח"ז].

* אֶתָּן (der Starke E. N. eines Flusses in Assy-) אֶתָּן (rien = ὁ Δούρος = Durus) סוכ' י"ח.

האי צחנתא דבב נהרה שריא מ"ט אילימא משום דרדיפי מ"א וכי אמר רבינא והאידנא דשפכי נהר איתן ונהר גמדה לחתם אסירא, ובע"ז ל"ס. א"י הנוסח נהר גיזא ונהר גמדא. ונ"ל ששמעמן שוה והוראת שניהם היא: קול חיים בכח וברדיפה. וזה הוא נהר איתן וכ"ה גיש גישי כל"ע קולח וקופץ בכח. ודע שכן נקרא הנהר אצל צאזימוס (ג' כ"ה) דורוס וטעמה כמו איתן בעברי וגיזא בל"ע. ואצל אממיאנוס (כ"ג, ו') נקרא הנהר הזה גיכ דיאבס ואין ספק אצלי שדבב הג"ל הוא וכן רש"י בשני מקומות פ"י דבב הוא שם הנהר ואצל הנהר הזה ירד ג"כ נהר אחר ששמו לדעת היראראש (א"י קפ"ס; ה' ב"ג) ὁ Ἰνδὸς ודעתי נאמנה שהוא נהר גמדא דלעיל. וכל נהרות אלה היו באשור בקרובה של קסיסיון בדרך בואכה

דף יח. (כ"ז) הא כו' (דבב נהרא) : (ל) [וכי] הא כו' [דבנהרא] :
 אמר (רבינא והאידנא) דשפכי (מ) אמר [רבא והשתא] דשפכי נהר [נתן]
 נהר (איתן) ונהר גמרא (להתם) ונהר גמרא אסור :
 אסירא :
 פצימין כשרה : (נ) פצימין [דברי הכל] כשרה :
 (שאין) לה : ° [אין] לה :
 ב' : (הפחית) דופן (אמצעי) : (ס) [נפחת כוליה] דופן [האמצעית תתכשר] :
 (מודינא לך בההיא) דהוה (ליה) ° [בההיא מודינא לך] דהוה כמבוי :
 כמבוי :
 רב אמר מותר לטלטל בכולו (ט) [רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל
 אמר אין מטלטלין בה אלא בד"א]
 רב אמר מותר לטלטל בכולה אמרינן :

הגהות

עדך אצדומה. וצבלין כ"י ז' אצדומה: כך אמר אצא צד' פיזרו ווינליא צבליאה וקושט
[אמר לו] כך כו' ומחקו המהרש"ל צד' הראשון מדבסמוך: רש"י ד"ה אצדומה צכ"י נקוד
אצדומה מין דגים קטנים [מאד]: ד"ה של מקום (כדמפרש) ליחא צכ"י: (ל) וכו"ה צכ"י
צט"ז ל"ט ח' וטעות הסופר הוא דודל' לאו צכל הנהרות חייירי כדאמר והאידינא דשפכי כו'.
וצכ"י ז' [דפוס] נהר אצדומה ט"ז וי"ז מלאנו פום נהר שם עיר וזולי היה שם נהר ששמו
נהר והעיר הסמוכה לו נקראת פום נהר. כמו שהיתה נקראת העיר פום צדיחא (כ"ה צרוצ
הכ"י צפתי תיבות) על שם שהיתה יושבת על שפת הנהר צודיחא כמ"ש בהערותי סוף פ"א דמ"ק
והנחמא לפי שהם דגים קטנים מאד משכנס בשפת הנהר ולא צמולתו ע"כ אמר דפוס נהר
ולפ"ז גם הגי' דנהר לא יכולה להיות נכונה: רש"י ד"ה צד צד (הנהר צד) שמו צכ"י [כך] שמו:
ד"ה חוט צכ"י חוט השדרה [ניתן] צאדם כו' להיות [שדרתן]: (ח) רצא, ונוסח הד' עדיף:
נתן, וכו"צ צכ"י ז' וצכ"י צט"ז וכו"ה צד' פיזרו ווינליא צבליאה וקושט' והגיהו המהרש"ל
צד' הראשון וח"י למח. וצט"ז הנוסחא חללינו נהר נוזא ונהר גמחא וצד' פיזרו חסר מלת נוזא
ואינו יודע מאן הוסיפוהו צד' ווינליא: דלא מרצה טיביהו דג טמא צכ"י ז' דלא מרצי [טיבה]
והאי דג טמא היכא דלא מרצי טיבא לא קאי, וצד' פיזרו חלל משום דלא מרצה טיבא וצד'
ווינליא רפ"א צבליאה קושט' טיביה וצד' ווינליא רפ"ו וקראחא טיביהו וצד' צננשתי הגיהו
ע"פ רש"י טיביהו דג טמא: רש"י ד"ה דלא (ומשקן שקלים ורמשים) צכ"י [ומשרין שרשים]:
(ג) וכו"ה צרי"ף וצח"ש ונוסח הד' הוא הנכון: רש"י ד"ה סיכך על שפת (קירו) צכ"י הקירו:
(ס) כולי דופן, ודייק לומר צהאי לימנא דרצא ס"ל לעיל ז' ח' דסיכך ע"ג מצוי שיש לו לחי
כשרה ולקחת פוסקים אף לכל ימי הסוכה כמ"ש הר"ן שם: וצכ"י ז' אפי' איפחית דופן האמצעי:
רש"י ד"ה לדידך (שאלן רחצים ד') צכ"י וצדפוסים הישנים ליחא והוסיפוהו צד' קראחא ע"פ
המח"ס: ד"ה מודינא (דומיא דמצוי) מפולם צכ"י [דמחא למצוי] מפולם: (ט) וכו"ה צעירוצין ד'
כ"ה ח' וד' ז' וכו' ודער ושנה צפונגמחא דאציי ורצא: וצכ"י ז' אכסדרה צצקטס רצ אמר
מותר לטלטל בכולו ושמואל אמר אין מטלטלין זה חלל צד"א חליצא כו' והשאר ליחא וצבלין
הוסיפו צו כמו צכ"י ח' וכן לא העתיקו צה"י הרי"ג עמוד פ"א, וכן ליחא (דאמרינן פי תורה
יורד וסותם, דלא אמרינן פי תורה יורד וסותם) צד' פיזרו ווינליא רפ"א צבליאה וקושט' וצד'